

Hol van Közép-Európa? - a Visegrádi Négyek és az elrabolt Nyugat

dr. Rigó Mihály

okl. erdő- és építőmérnök

Mi is történt környezetünkben az elmúlt közel negyed évszázad alatt?

Megszűnt a Szovjetunió, Csehszlovákia, Jugoszlávia, a Varsói szerződés és a KGST. Szomszédaink velünk együtt tagjai lettek az Európai Uniónak, a NATO-nak. A szocializmus gazdaságfilozófiáját felváltotta a kapitalizmusé. Újabban pedig sokat hallani a többsebességes Európáról, melyben az eddigi – főleg életszínvonalbeli - különbségek nemhogy csökkentek volna, hanem tovább nőttek.

Röviden: eddig Kelet nyugati periferiája voltunk, majd mára a Nyugat keleti periferiája lettünk. A keleti gyarmatosítót felváltotta a nyugati, csak a gyarmat maradt ugyanaz.

Ez felveti azt is, hogy jártak-e más országok hozzánk hasonlóan? Kezdünk rájönni, hogy a mi adottságaink, országunk jellemzői jobban hasonlítunk a szlovákokéhoz, a csehekéhoz, a lengyelekéhoz, mint az osztrákokéhoz, németekéhoz, franciákéhoz.

Voltak, akik már korábban is felismerték a hasonlóságokat!

„Milan Kundera meglátása szerint Közép-Európa – tehát az elrabolt Nyugat – 1945-ig a nyugati világ valamennyi jelentős kulturális áramlatának a részese volt, a kereszténységtől a reneszánszon és felvilágosodáson át az expresszionizmusig és a kubizmusig. A második világháború után azonban szögesdróttal és aknamezőkkel vették körül, s a Kelet foglyává vált. Az orosz sztyeppe muzsikok elrabolták a Nyugattól, kifosztották és gulággá változtatták.[...] Kelet-Európa fogalma csupán az itteni koncentrációs tábor fedőneveként funkcionált, miként korábban a népi demokrácia fogalma a totalitárius diktatúrát jelentette.”¹

Kundera szerint a közelségen túl közös hasonlósága az itteni néhány országnak az, hogy 1945 előtti nyugati orientációt felváltotta 1945-ben az erőszakos keleti orientáció, melynek során jó néhány országot mintegy kiraboltak a Nyugattól. Néhány ország hasonlósága a sorsközössége lett. Azaz egy országcsoportból erőszakosan átsoroltak bennünket egy másik országcsoportba, az alábbi jól ismert kép alapján.

Van egy országcsoport a közelünkben, melyben ezt a három vitézt már nem teszik ki a dicsőségtáblára! Máris van egy pont egyetértéssel!

---

¹http://www.hhrf.org/europaiutas/55/EU55_Kundera.pdf

Hol élünk? Mi minden voltunk már! Hány helyre tartoztunk, hány helyre soroltak bennünket?

A válasz egyszerűnek tűnik, de csak első közelítésre! A továbbiakban Romsics Ignác: Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy terminológiai vita nyomában című dolgozata² alapján próbálok választ adni.

„A Közép- és Kelet-Európa külső határaival, belső tagoltságával, illetve alrégióinak jellegzetességeivel kapcsolatos vita, amely az elmúlt másfél évtizedben oly sok tanácskozás, könyv, tanulmány, újságcikk témája volt itthon és szerte a nagyvilágban, mintegy két évszázados múltra tekinthet vissza. Elindítói azok a 19. századi orosz gondolkodók voltak, akik az orosz fejlődés sajátosságait vizsgálva egyben országuk és Európa viszonyát is tisztázni próbálták.

Hová tartozik Oroszország?”

Hová tartozik Magyarország?

A fogalmat folytonos vonallal, míg a tartalmát szaggatottal jelölöm a továbbiakban. A nevek nyilván nem földrajziak, hanem politikai földrajziak. A továbbiakban a nagyból haladok a kicsi felé.

Meddig tart Európa?

„Az oroszok „... Európa keleti határait az Orosz Birodalom európai felének keleti határaival, tehát nagyjából az Urál hegység, a Kaszip-tenger és a Kaukázus vonalával azonosították,” Tehát Európa határaival talán nincs baj. Ezt még az oroszok is így veszik. Ezek szerint európaiak vagyunk.

„Oscar Halecki, a varsói egyetem fiatal történészprofesszora, aki tulajdonképpen az egész vitát elindította, 1923-as brüsszeli előadásában arra helyezte a hangsúlyt, hogy az orosz szlavofilek Keletet és Nyugatot szembeállító dichotóm megközelítése – amelyet a német és a nyugati történészek közül is többen átvettek – félrevezetően leegyszerűsítő, mivel tagadja, illetve jelentéktelenné mutatja az oroszok és a tőlük nyugatra élő szláv népek közötti mély kulturális különbségeket. Oroszország, amelynek fejlődését a hosszú mongol uralom más pályára terelte – hangsúlyozta Halecki –, nem része Európának. Elvlaszthatatlanul része viszont Lengyelországnak, amely minden tekintetben, még az orosz uralom alatt is nyugati mintákat követett, sőt része az a baltiak, beloruszok és ukránok lakta határövezet is, amely valamikor a kijevi Oroszország, később pedig a lengyel–litván államszövetség ellenőrzése alá tartozott. A tulajdonképpeni Kelet-Európát – érvelt a lengyel történész – ezek a nem orosz területek alkotják.” E szerző szerint Európa keleti határa a mai Oroszország nyugati határa. E szerint is európaiak vagyunk.

Hol van Kelet-Európa és Nyugat-Európa?

„...az ún. szlavofilek, vagyis szlávbarátok álláspontja, akik Európát két, egymást tagadó kulturális övezetre osztották: a germán–latin és a szláv–görög civilizációra.” Mi természetesen a germán-latin civilizációhoz tartozunk.

„Halecki 1923-as, Brüsszelben kifejtett koncepciójával az 1933-as varsói történészkongresszuson Jaroslav Bidlo, a prágai Károly Egyetem professzora fordult szembe. A szláv egységgel kapcsolatos korábbi nézeteit felülvizsgálva, s ennek során minden bizonnyal Oswald Spengler történetfilozófiájából is merítve, Bidlo a nyugati kereszténység és a bizánci ortodoxia találkozása mentén osztotta ketté Európát. A lengyelek, a csehek és a szlovákok, a horvátok és a szlovének, valamint a nem szláv népek közül a baltiak és a magyarok ily módon a Nyugat, a beloruszok, az ukránok, a szerbek,

---

²http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kozep_es_vagy_kelet_europa_egy_terminologiai_vit_a_nyomaban/

bolgárok, macedónok, valamint a nem szláv népek közül a görögök és a románok pedig az oroszok által dominált Kelet peremnépeivé minősültek. „...a nyugati és a keleti kereszténység találkozása mentén osztotta Európát két civilizációs körre, nyugati keresztényre és ortodox keresztényre Arnold J. Toynbee is ...” E besorolás szerint mi a Nyugat és a nyugati kereszténység részei vagyunk.

„Halecki és Marcell Handesmann” szerint „...Kelet-Európát a Kárpátoktól északra fekvő térséggel azonosítjuk ...” „A vita későbbi szakaszaiban azonban egyre inkább belátták, hogy valamilyen módon a Kárpát-, illetve Duna-medencét és a Balkánt is integrálni kell a Kelet-Európa-fogalomba.” „... a lengyel történészek Kelet-Európa-konceptiója számos követőre talált, s Oroszország, illetve a Szovjetunió kizárása Európából, valamint a német és az orosz nyelvterület közötti régió azonosítása Kelet-Európával világszerte elfogadottá vált.” „Az 1950-es évektől Kelet-Európa fogalma a Szovjetunió által ellenőrzött európai országokban is általános elfogadottságnak örvendett.” „Kelet-Európába itt a Szovjetunió európai felét is beleértették: „az egységes európai fejlődésen belül sajátos vonásokat mutat az Elbától az Uralig húzódó Kelet-Európa” – szögezte le Arató Endre 1972-ben.” Így kelet-európaiak vagyunk.

„... főleg földrajzi-morfológiai és történelmi érvekre hivatkozva választotta el a „tulajdonképpen Európától” a Balkánt és Oroszországot a magyar Teleki Pál, aki szerint Európa és Ázsia, illetve Európa nyugati és keleti fele a „finn Karéliától a Duna torkolatáig” húzható vonal mentén találkozik össze.” „...Stein Rokkan. Nyugat-Európa keleti határa – fejtette ki először 1975-ben – nagyjából a Tallin–Dubrovnik vonallal azonos, azaz „kontinentális tampon-államokként” ugyan, de mégis Nyugat-Európa-hoz kell sorolni a balti államokat, a történelmi, tehát a felosztása előtti Lengyelországot, Csehországot, valamint a történelmi Magyarországot Horvátországgal és Erdéllyel együtt.” „S végül a közelmúltban újrafogalmazódott a kontinens vallási-kulturális törésvonal menti kettéosztásának koncepciója is. Samuel P. Huntington civilizációs elméletében a nyugati kultúra keleti határvonala északon Finnország és a balti államok keleti határai mentén húzódik, a görög katolikus (unitus) és az ortodox vallás találkozása mentén kettészeli Belaruszt és Ukrainát, majd innen nyugat felé fordulva az Osztrák–Magyar Monarchia keleti és déli határait követi.” Így viszont nyugat-európaiak vagyunk.

Jöhet ezek után néhány Közép-Európa fogalom, melyek szerint közép-európaiak vagyunk. Azt is érdemes követni, hogy ki és mikor mit értett Közép-Európán.

„A német „Mitteleuropa” (Közép-Európa) kifejezést kulturális értelemben néha kifejezetten azokra az államokra alkalmazzák, amelyek a Habsburg-monarchia felbomlása óta jöttek létre.” A fogalom német elfogadása, sajátos értelmű használata később sokat ártott az egyébként nyilvánvaló fogalomnak.

Közép-Európa egy másik meghatározása Európának azokat a részeit foglalja magába, amelyek kultúrájukban, történelmükben nyugatiak, de amelyeket a Szovjetunió uralma alá hajtott a második világháborúban. Egyes nézetek Közép-Európa igen tág értelmezését vallják, amely ide sorolja Baltikumot és Délkelet-Európa valamennyi országát is Görögország és Törökország európai része kivételével.”

„Volt olyan, aki nyugat és kelet közé helyezte Közép-Európát, észak-déli irányban, az Északi-foktól Szicíliáig. Más észak és dél között képzelte el helyét, így Közép-Európát nyugaton az Atlanti-óceán, keleten a Fekete-tenger határolta. Mások Európa középső részét nevezték Közép-Európának, melybe nemcsak a német nyelvterületet, hanem a környező, nem németajkú peremvidékeket is beleértették.”³

³<http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%A9p-Eur%C3%B3pa>

„Leopold von Ranke, Ernst Troeltsch, Friedrich Neumann, Szekfű Gyula, Jászi Oszkár – általában olyan egybehangzó, mintegy magától értetődő válaszokat adtak, hogy a Nyugat – illetve az annak részeként felfogott Közép-Európa – a Német Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia keleti és déli határai mentén ér véget, s a Kelet csak ezeken túl kezdődik.”

„Még inkább politikai programjának köszönhető Szűcsnél jóval nagyobb és szinte azonnali nemzetközi elismertségét Milan Kundera 1984-es híres publicisztikája, a *Tragedy of Central Europe*, melynek megjelenése egybeesett a szovjet birodalom agóniájának kezdetével. Közép-Európa ebben a németek és az oroszok közé szorult kis és ezért sérülékeny népek egy részének – konkrétan a lengyelek, csehek, szlovákok, magyarok és az osztrákok említődnek – hazájaként, „az Oroszország és Németország közötti kis nemzetek bizonytalan zónájaként” definiálódott. E régió országait – Ausztria kivételével – Oroszország a második világháború után „leigázta”. Politikai értelemben tehát Közép-Európa a Kelet részévé vált, ám kulturális értelemben továbbra is a Nyugathoz, azaz az igazi Európához tartozik, s Nyugat-Európának – figyelmeztetett a cseh szerző – erről nem lenne szabad elfeledkeznie.”

„A Nyugat és Oroszország, illetve a „hatalommegosztás nyugati hagyománya” és a „hatalom koncentrációjának keleti tradíciója” közötti „átmeneti zónát” Schöplín György a brit historiográfia hagyományait követve 1990-ben is Kelet-Európának nevezte, s csak ezen belül különítette el a cseh–lengyel–magyar területeket mint Közép-Európát.”

„A „blokk” 1945 és 1989 közötti történetéről írott 1993-as munkájában két másik brit történész, Geoffrey Swain és Nigel Swain ugyancsak kitart az Eastern Europe fogalom mellett, s ezt a két világháború közötti időszakra is alkalmazhatónak tartja. Hozzájuk hasonlóan egy Oroszország és Nyugat-Európa közötti „kelet-európai” zónát feltételez a magyar Szalai Pál is, aki számára Közép-Európa Németországgal azonos.” Ebben a Közép-Európában mi nem vagyunk benne!

„André és Jean Sellier, akik az utóbbi évek egyik legjobb történeti atlaszát adták ki a térségről, a volt szovjet blokk valamennyi országát, beleértve Ukrainát és Belaruszt is, továbbá Finnországot és Görögországot nevezik l'Europe centrale-nak.”

„Glatz Ferenc ezzel szemben egyik 1992-es írásában a „volt szovjet zóna országait” azonosította Közép-Európával.” „Néhány német szerző, például Renate Riemeck – aki a Közép-Európa-probléma felvetésében Szűcshez hasonlóan tulajdonképpen megelőzte Kunderát – viszont a régi német hagyományt felélesztve a volt szovjet blokk államai mellett valamennyi német nyelvű országot Közép-Európa integráns részének tekinti.” „Ugyanez jellemzi Fehér Ferenc megközelítését, aki egyik 1989-es írásában a német nyelvterületek és Kelet-Közép-Európa mellett Jugoszláviát, Bulgáriát és Romániát sorolta Közép-Európához.” Voltunk már Köztes-Európa részei is!

„Az ettől eltérő fogalomhasználat, mint például az, amely a német és az orosz nyelvterület közötti övezetet – beleértve Skandináviát, Olaszországot és a Balkánt is – a Zwischeneuropa, tehát Köztes-Európa névvel illette,”

Voltunk már az „egyéb terület” részei is

„A hazai marxista történetírásán belül nevükhöz fűződik az addig jobbra differenciálatlanul használt Kelet-, illetve Közép- és Kelet-Európa-fogalom felbontása két alrégióra: az ortodox vallás és a hosszú török megszállás miatt elmaradottabb Balkánra, azaz Délkelet-Európára és kevésbé elmaradott „egyéb területekre”, amelyek alatt általában a lengyelek, csehek és szlovákok, magyarok és horvátok, valamint osztrákok és szlovének által lakott területeket értették.”

Voltunk az „eltűnt” Közép-Európában is, kelet-európaiként

„... Perényi József ... S miközben a hosszú török megszállásból következő sajátosságok miatt a Délkelet-Európa-fogalmat indokoltnak tartotta, Magyarországot Csehszlovákiával, Lengyelországgal, a balti államokkal, Kelet-Németországgal és a Szovjetunió európai felével együtt „szűkebb értelemben vett Kelet-Európának” nevezte. Közép-Európa – hangoztatta – „egyszerűen eltűnt”, ezt ma már csak „emigráns körök” próbálják felújítani, olykor mellé téve, hogy Kelet-Európa, s e kettő szegyenlős összevonásából keletkezik Közép-Kelet-Európa.”

Jöhetnek a bonyolultabb esetek

„Halecki részéről fontos felismerés volt az is, hogy Európa története és térbeli elhelyezkedése **bonyolultabb annál, semhogy egy egyszerű kettéosztással jellemezhető lenne.**” „... a német geopolitikai látásmódot tükröző Délkelet-Európa-fogalom terjedt el, amely alatt szűk értelemben csak a Balkánt, tágabb értelemben azonban a Balkánt és a kulturálisan azzal alig párosítható Közép-Duna-medencét értették.” Magyarország itt Délkelet-Európa része.

„Oscar Halecki 1950-ben..”: „...Európa határai a mindenkori Orosz Birodalom, illetve a Szovjetunió nyugati határáig terjednek.” A kontinens maradék nyugati felét viszont nem két vagy három, hanem négy, történetileg és politikailag releváns régióra osztotta: Nyugat-, Nyugat-Közép-, Kelet-Közép- és Kelet-Európára.

Nyugat-Európával nagyjából a Rajnától nyugatra, délre és északra fekvő területeket azonosította, beleértve Olaszországot és Skandináviát is.”

„Kelet-Európának viszont – szakítva korábbi felfogásával – csupán a lengyel–litván államszövetség keleti és délkeleti peremvidékeit, azaz a főleg ortodox és csak kis részben görög katolikus fehéroroszkok, valamint ukránok lakta területeket tekintette ...”

„E két pólus közé – s korábbi koncepciójához képest ez nagy változás – helyezte el Közép-Európát, amelyet további két részre osztott.”

Nyugat-Közép-Európát a német nyelvterülettel azonosította, az ettől keletre, de a fehérorosz–ukrán nyelvhatártól nyugatra eső részeket pedig Kelet-Közép-Európának nevezte. Kelet-Közép-Európa ily módon a Baltikumot, Lengyelországot, a cseh és szlovák területeket, a Duna-medencét és a Balkánt foglalta magába.”

„...Közép-Kelet-Európa fogalma alatt Pach – bár pontosan sohasem definiálta – a történeti lengyel–litván, cseh és magyar területeket értette ...” „Berend és Ránki pedig a Monarchia osztrák felét, sőt – a „mediterrán jellegű” Görögországot kivéve – a Balkánt is idesorolta,” „Tovább fokozta a zavart, hogy könyvük angol nyelvű címében Berend és Ránki nem a Közép-Kelet-Európának megfelelő Central Estearn Europe, hanem a Halecki által 1950-ben javasolt East Central Europe, tehát Kelet-Közép-Európa megjelölést használták.” „... végül nem tisztázta ez az iskola azt sem, hogy ha Közép-Kelet- és Délkelet-Európa ott van, ahová helyezték, akkor hol van Nyugat-Közép- és/vagy Észak-Közép-Európa,”

„Európa „Elbán inneni” részén belül megkülönböztette az „inkább közép-európai típusba sorolható” osztrák és cseh területeket, Kelet-Közép-Európát (Lengyelország, Magyarország és „a balkáni típushoz közelítő” Románia), illetve Délkelet-Európát, azaz a Balkánt (Bulgária, Jugoszlávia, Görögország). Az ettől keletre fekvő területekkel Lackó nem foglalkozott, így azoknak nevet sem adott.” Magyarország így Kelet-Közép-Európa része.

„Nagyjából ugyanakkor, amikor a Közép-Kelet-Európa-fogalom megszületett, tehát az 1960-as évek végén, a Kelet-Közép-Európa-fogalom is megjelent a magyar történettudományban. Ez elsősorban Lackó Miklós nevéhez köthető, ...”

„1981-es tanulmányában, amelyet azután 1983-ban külön kis könyvként is kiadott, Szűcs bevalloitan a Bibó István 1946–48-as esszéiben körvonalazódó történelemértelmezést gondolta tovább s támasztotta alá ...” „... hibrid módon kettős arculatú” régiót, amelyet Bibót követve a történeti lengyel, cseh és magyar államterülettel azonosított. Ez a régió – mutatta

ki –, bár nem tartozott a Karoling Birodalomhoz, a késő középkor folyamán nemcsak kulturális, hanem gazdasági-társadalmi értelemben is Nyugat-Európa részévé vált, s nyugatias arculatát azután sem veszítette el, hogy 1500 táján (második jobbágyság) „visszahajolt” Kelet-Európához, és ez a fordulat „szélsőségessé fokozta a nyugati képlethez képest a gazdasági-társadalmi szerkezet torzulásait és kiegyensúlyozatlanságát”. Ezt a középső régiót Szűcs magyar nyelven – Pachhoz hasonlóan – Közép-Kelet-Európának nevezte, tanulmányának angol rezüméjében azonban már 1981-ben, s angolul azután is mindig az *East Central Europe* (Kelet-Közép-Európa) megjelölést használta.”

„Az Európa régióiról rendezett 1986-os budapesti vitában ugyanazt az alrégiót, amelyet Szűcs Jenő Közép-Kelet-Európaként definiált, Hanák Péter Kelet-Közép-Európának nevezte, s az utóbbi időben – Ausztriával kiegészítve – emellett a Közép-Európa megnevezést is használja. Közép-Európa, ahogy 1984-ben Kundera s azóta Konrád György, Václav Havel és mások is körülírták, ebben az értelemben az Osztrák–Magyar Monarchiával azonos.” Itt viszont Közép-Kelet-Európa részei vagyunk és egyszerre Kelet-Közép-Európába is tartozunk, de ismét Közép-Európa részei is lettünk.

Végül egy igazi csemege:

„Mindeme nézetektől elhatárolódva Niederhauser Emil kitart az Elba és az Urál közötti Kelet-Európa-fogalom létjogosultsága mellett – ámbár három alrégiót különít el. Ezek közül Délkelet-Európa nála is az ortodox Balkánnal azonos, Nyugat-Kelet-Európa pedig azzal a lengyel–cseh–magyar területtel, amit mások Közép-Kelet- vagy Kelet-Közép-Európaként definiáltak, s azt, ami ettől keletre található, ironikusan, de grammatikailag helyesen Kelet-Kelet-Európának nevezte el.” Itt Nyugat-Kelet-Európa szerves részei lettünk.

Felmerül hát a kérdés

„Mi Közép-Európa? Mióta létezik? Létezik egyáltalán? Csupán földrajzi fogalom, esetleg kulturális, politikai vagy spirituális? Hogy hívjuk? Közép-Kelet-Európa? Kelet-Közép-Európa? Nyugat-Kelet-Európa? És hol voltak vagy vannak a határai? Mik a jellemzői? Szükségünk van-e rá egyáltalán?”⁴

„Miért nincs ennek a térségnek egy mindenki által elfogadott neve? – tette föl a kérdést Romsics Ignác történész ...”⁵

Egy lehetséges magyarázat

„Korunk különös jelensége: egy letűnt vagy sohasemvolt régióban élünk, és semmiről sem vitázunk annyit, mint erről a letűnt vagy sohasemvolt Közép-Európáról. Aligha tartottak e tájon több konferenciát egy imaginárius fogalomról, amelynek tárgya vagy tárgytalansága szinte a hitvitákéhoz hasonlít.”

„A múlt század dereka óta, amikor a Közép-Európa-gondolat felmerült, mindig is két párhuzamosan futó vagy egymást keresztező koncepció versengett egymással. A tágabb, fél kontinensnyi Közép-Európa, amely Németországtól az Adria- és a Fekete-tengerig terjedt volna, német fogantatású terv volt: a gazdasági hegemonizmus politikai reklámja. Legismertebb változata Friedrich Naumann első világháború alatt megjelent műve, a *Mitteuropa-tervezet* volt. Ez fejtette ki a német vezetésű „nagyterg gazdaság” előnyeit, amelyet aztán a hitleri birodalom realizált és - az eszmével együtt - diszkreditált. A gondolat ellenfelei talán emiatt hajlamosak megfeledkezni arról, hogy egyidejűleg született meg a szűkebb Közép-Európa eszméje is, éppen az 1848-as forradalom évadján. Ekkor

⁴<http://www.ttfk.hu/hetiokopol/rovat/ujra/07.07.26/europa.html>

⁵<http://mno.hu/belfold/letezik-e-kozep-europa-1067716>

formálgatta a cseh Frantisek Palacky a föderalizált Habsburg Monarchia tervét, akkor vázolta fel Adam Czartoryski Párizsban a Dunai konföderáció elgondolását, amelyhez a román Golesco és Balcescu, a magyar Teleki László is csatlakozott, majd Kossuth is kidolgozta a maga dunai államszövetség tervezetét. A szűkebb Közép-Európa éppenséggel a német Drang nach Osten és az orosz pánszláv Drang nach Westen ellenében, a két hatalom között élő kis országok és népek védelmét szolgáló egyenjogú szövetkezés lett volna.”

„A régió történései a két világháború között és az elmúlt másfél évtizedben a strukturális összehasonlítás módszerével, írói pedig a kulturális párhuzamok kimutatásával igyekeztek bizonyítani a régió történeti létét. Érvelésük azt támasztja alá, hogy a fejlett atlanti civilizáció és az Ázsiába torkolló nagy keleti térség között mindig is létezett egy közbülső régió. A két szélső régió markánsan rajzolódik ki, rövidre fogva is jól jellemezhető. A Nyugatot az alulról építkező, rendi és városi szabadságjogokkal körülvett, viszonylag mobil társadalom jellemzi, amelyben korán megjelentek a piacgazdaság elemei, a Keletet a felülről elrendezett és irányított társadalom, az immobilitás, az ázsiai feudalizmus és autokratizmus elemeit fenntartó uralmi formák jellemzik. A markáns vonalakkal és ismérvekkel elkülöníthető két nagy régió nem közvetlenül érintkezett egymással, hanem mindkét oldalról lépcsőzetes átmenetek lejtőin és emelkedőin keresztül. Évezredünk első felében ez a közbülső régió a Nyugathoz igazodott, annak vallási és kulturális közösségébe integrálódott. Az évezred második felében azonban számos történelmi csapás: a Mediterráneum lehanyatlása, a hosszú török uralom, a perifériává süllyedés s a 19. századba mélyen belenyúló jobbágyrendszer megakasztotta a gazdasági-társadalmi integrációt, s a keleties uralmi formákat erősítette, annál is inkább, mert ez a régió sokkal heterogénebb volt a Nyugatnál. Az átmeneti övezetek szintjein nemcsak különböző fejlettségű területek, országok, hanem nagyon különböző etnikumú népek keveredtek, torlódtak össze.”

„Ha egyszer e régió történeti helye az átmenetiség tere, ha külső és belső határai térben és időben változékonyak, ha egyszer Nyugat és Kelet között mozog, akkor nem éppen a viszonylagosság-e a legfőbb történeti ismérve? Közép-Európa történetileg csakis a Nyugathoz és a Kelethez, és e kettő egymáshoz való viszonylatában értelmezhető. Közép-Európa ugyanis nem köhíd volt, hanem - Ady Endre telitalálatképét idézve - komp Európa két relatíve stabil partja között. Ez a viszonylagosság kettős történeti optikát kölcsönzött a régióknak. Nyugathoz viszonyítva az elmaradottság, az orosz Kelethez mérve azonban a fejlettség jegyei domináltak, Csakhogy mind a bennszülöttek, mind a kívülálló szemlélők számára Oroszország - legalábbis a 20. századig - nem számított összehasonlítási alapnak, Közép-Európa történeti szintjének meghatározó kritériuma az elmaradottság, tegyük pontosabbá: a relatív elmaradottság volt.”

„A politikai és filozófiai szintre emelkedett viszonylagosság a geopolitikai helyzettel is összefüggött. Európa e közbülső régiója mindig is határterület volt: tájak, népek, kultúrák peremén helyezkedett el. Eddig jutottak el a zseniális városalapítók, a kelták nyugatról - eddig a félelmes lovasnomád népek, a hunok, az avarok keletről. Itt húzódott négy évszázadon át a római limes, majd a Karoling birodalom határa. E régióban vált el a nyugati kereszténység a keleti ortodoxiától, s nagyjából eddig ért el a reneszánsz, a protestantizmus, majd a liberalizmus térhódítása. Ebben a régióban találkozott össze a felvilágosult, asszimilált zsidóság az etnikai és vallási tradíciót szigorúan őrző keleti zsidósággal, s a mozgalommá szervezett szociáldemokrácia az állammá szervezett bolsevizmussal. Nemcsak népek, de társadalmi formák, politikai eszmék és kultúráramlatok határmezsgyéje a régió. Történeti helyéből következik tehát nehezen definiálható ismérveinek a relativitással rokon vonása: a marginalitása.”

„Aligha van földünknek olyan nagyobb régiója, amelyet ne jellemezhetnénk etnikai vagy kulturális sokszínűséggel. Közép-Európában azonban nemcsak néhány nép élt egymás mellett vagy egymásban feloldódva, mint Nagy-Britanniában, Franciaországban vagy Spanyolországban, hanem több tucatnyi etnikai csoport, amelyekből a nemzetteremtő 19. század végén is egy tucat maradt, vagy még több, ha a Baltikumot és a Balkán érintkező részeit is tekintetbe vesszük. Az etnikai sokféleségnek ez a mennyisége már önmagában

véve is minőségi kritériummá válik, különösen, ha tudjuk, hogy a „német” legalább tízféle törzset fogott egy nemzeti gyűjtőfogalomba, vagy az északi szláv elnevezés mögött bohémiai, morva, szlovák, lengyel, ukrán húzódott meg. S a régió marginális jellege következtében az etnikai pluralitás többnyire nem térbeli egymásmellettséget jelentett, hanem az etnikai határok egymásbamosódottságát, az alrégiók és kisebb tájak vegyes nemzetiségű karakterét. A régió vallásilag is csaknem olyan kevert, mint etnikailag.”

„Népszokások, hitek, hagyományok állandó egymást áthatása, szakadatlan sűrűsödése és ölelkezése olyan magas fokú szellemi feszültséget teremtett itt, amely nemcsak befogadta és magához hasonította a nagy európai kulturális áramlatokat, hanem maga is létrehozott új irányzatokat, megújulásokat.”

„...az évszázados együttélés, a sűrű szövetű kölcsönhatások hasonló életmód- és gondolkodásmód-elemeket alakítottak ki e soknemzetiségű régióban.”

„A régió nemzetei... hosszú időt töltöttek idegen uralom alatt, amely a nemzeti identitásuk elvesztésével fenyegette őket.” Történelmük szenvedéssel teli, fájdalmas, de eleven történelem. A történelem mindennapi jelenléte talán sehol sem olyan evidens, olyan megfogható realitás, mint Közép-Európában.”

„Egy fél évszázad, és alapelemeiben készen áll a kis népek régiója.”

„A régió kis népeinek századokon át a múlt volt az egyetlen birtoka, s a hagyományörzés a fennmaradás egyetlen eszköze. Ebben a fiktív, de tudatilag valós birodalomban kellett a jövő ország határait megállapítani - egymással örökös perben, haragban.”

„Közép-Európa az a régió, ahol szilveszter este a színházban, az operában A denevért adták elő, és játsszák vagy közvetítik a mai napig.”

„Még hivatásos reálpolitikusokban és pesszimistákban is felmerül az a megfontolás, hogy az integrálódó Európa valaha is befogadja-e ezt a szétszaggatott, belviszályokba merült Közép- és Kelet-Európát? S ha egy konszolidált régiót egykoron befogadna is, akkor Közép-Európa megszűnnék ezer szállal összefűzött, együttélésre ítélt szubrégió lenni?”

„Igaz, az elmúlt másfél évszázadban a régió népeinek nem voltak közös örömnépei, sem 1848-ban, sem 1918-ban, sem 1945-ben. A régió földrajzi egységet nem alkotott, politikai identitása nem volt, állami integrációja megbukott, gazdasági integrációja felbomlott. Mégis, vannak közösségteremtő mementói: a gyásznapok. 1938, 1939, 1944 - a megszállások márciusa és 1956 októbere, 1968 augusztusa, 1981 decembere. Elégethetetlen és kiselejtezhetségtelen kultúrája talán majd kiforrál valaminő közösségtudatot. S ha nem örömnépei, összekapcsolják talán gyakori gyásznapjai.”⁶

„Közép-Európának nevezett területi konglomerátum első közös jellemzője, hogy a nagyhatalmak közötti vetekedés területe. Ez a terület évszázadról évszázadra a hódítások és összeütközések határzónája volt a bizánci birodalom, a német birodalom, a Velencei Köztársaság, a mongolok, az ottomán birodalom, Svédország, majd a helyette északi nagyhatalommá előlépett Oroszország, valamint a Vatikán között. Olyan népekről van szó tehát, melyeket javarészt idegen, saját érdekeik körén kívüli célokra használtak ki és fel, vagy pedig történelmük döntő pillanataiban magukra hagyták őket.”

„...a válság pillanatában magukra hagyták e népeket; hogy sorsuk iránt a földrész másik fele olyan érdektelenséget mutatott, mintha azok alig számítanának valamit. Ha a nyugati hatalmak biztonságáról vagy eszmei értékeinek védelméről volt szó, e terület államait soha nem tekintették stratégiai szövetségeseeknek. Így volt ez a tatárjárás idején, s ezzel kapcsolatosan figyelmet érdemel IV. Béla magyar király levele IV. Ince pápához, melyben Béla a keresztény uralkodók bármilyenű segítségnyújtási szándékának hiányát panaszolja; ez a bírálóat érvényes marad később is, az oszmán terjeszkedés különböző hullámai során. 1521-ben senki nem lépett közbe, hogy Belgrádot megvédje, pedig amikor II. Mohamed megpróbálta – hasztalanul – bevenni, a kereszténység védőbástyájának tekintették a várost.

⁶<http://epa.oszk.hu/00000/00003/00017/251-269.html>

Budát ugyancsak a sorsára hagyták 1526-ban. Amikor Ausztria, Poroszország és Oroszország a XVIII. század végén felosztja egymás között a lengyel királyságot, senki nem tanúsít különösebb érdeklődést megoltalmazása iránt, s a XIX. század két oroszellenes forradalmának lengyel fölkelői hasztalan reménykednek a Nyugat pártfogásában. Ugyanez áll a 48–49-es magyar forradalmárokról, akiket a Habsburg-dinasztia és a cári autokrácia szövetsége tör meg.”

„A XX. században még kevésbé látjuk, hogy a demokratikus hatalmak az első világháború nyomán létrejött államok pártjára kelnének. Van egy évszám, amely az összes többi közül kiválík: 1938. A XX. század európai történelmének ez az esztendő az igazi választóvonal. Ez volt az az év, amely az összes kisebb államnak végérvényesen megmutatta: a nagy nyugati demokráciák nem képesek nemzetközi szinten szembefordulni a diktatúrákkal és a hatalom torzulásaival, vagy legalábbis nem érdekli őket e kisállamok sorsa. És nem volt ez másként '56, '68 és '80/81 ciklikus szovjetellenes fölkeléseinek alkalmával sem”

„1989 után láthattuk, mit jelent az önrendelkezési jog „tökéletes” alkalmazása. A függetlenség önmagában Közép-Európa szétdarabolódását, széttöredezését jelenti, melynek folytán aztán valamennyi állam a nemzetközi alávetettség helyzetében találja magát. Kicsit úgy, mint Afrikában 1960 után: egyik oldalon a zászlók erdeje és a formálisan független államok sora, másik oldalon a szinte teljes gazdasági, katonai és kulturális függőség a nagyhatalmaktól, ebben az esetben Németországtól és az Egyesült Államoktól.”

„Hosszú út vezet még ahhoz a Közép-Európa-hoz, amelynek jellemzői a megőrzött etnikai különbségek és a Nyugattal való egyenjogúság, a kiegyensúlyozott és nem a nyugati hatalmak (gyakran rablás és kizsákmányolás jellemezte) érdekeinek alárendelt fejlődés, a befolyásos és a nemzetközi politika irányvonalába illeszkedő kormányzás. El kell indulnunk rajta.”

Minek neveznénk ma a térséget?

Talán Kelet - Európai Uniónak, kelet-EU-nak, ha a politikai földrajz írását ma is folytatnák. A kelet itt is pejoratív jelző maradt, lett! Mifelénk a kelet = a lemaradottsággal, az elmaradottsággal, a kiszolgáltatottsággal, az alacsony életszínvonallal. Ma is!

Vannak égtájtól független országcsoportosítások is!

Talán ez jelent egyfajta csömört az égtájazástól.

Ilyenek:

- Küszködik a Közép-Európai Kezdeményezés (KEK) <http://www.cei.int/>, a tagjai: <http://www.cei.int/content/member-states>,
- talán lesz Duna Eurorégió,
- van újabban a <http://www.carpathianconvention.org/> (Az egyezményt 2003 májusában 7 Kárpát-tagállam (Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna) hozta létre.)
- és van, marad valamilyen Európai Unió.

De lehet, hogy lesznek még újabb hasonlóak is!

Végezzünk gondolatban klaszter-analízist

az oroszok és a németek közötti, a Balti-tengertől az Adria – tengerig tartó rengeteg mai és holnapki kis állam tulajdonságai alapján. Minden bizonnyal a legszorosabb hasonlóság a

[7http://www.hhrf.org/europaiutas/20013/14.htm](http://www.hhrf.org/europaiutas/20013/14.htm)

lengyelek, a csehek, a szlovákok és a magyarok között lenne. Csak a hasonlóak köthetnek egymással egyenrangú szerződéseket!

A közös célokhoz hasonlóságok kellene. Legnagyobb a hasonlóság a V4-ek között!

Az EU-ban „elvileg” azonos rangú tag minden állam. Elvileg! Gyakorlatilag azonban többsebességes Európáról beszélnek. Ugyan mitől lenne hasonló Szlovákia és Dánia? Az EU nagyon különböző gazdaságú és gazdagságú, életszínvonalú államok szerződéseit nem egyenrangú felek kötik. Így az egyik kárára a másik jobban jár. Ez egy újfajta gyarmatosításnak sikeredett.

Az előbbieken néhány példát hoztam azokra a próbálkozásokra, amelyekkel az egyes korok politikai földrajzosa különböző halmazokba rendezték az egyes országokat. Látható, hogy a halmazok tartalma rendkívüli módon eltért egymástól, ennek megfelelően a neveik is.

Ha jól megnézzük akár az égtájakkal jellemzett különböző csoportokat, akár a nem égtájakkal jellemzetteket, van négy nép – a lengyel, a cseh, a szlovák és a magyar – mely majdnem mindegyikben benne van. Ez nem lehet véletlen! Úgy tűnik, hogy ez a közös mag.

Ha az égtáj szerinti kategorizálásba a tudósok is belegabalyodtak, akkor kár ezt tovább fokozni, fel kell hagyni. Vagy rájuk kell hagyni, hogy keveregjenek ebben a gubancban tovább.

Van az égtáj szerinti országcsoportosításon felül, attól függetlenül

Nem érhetnék be ennyivel? Ebben a három szövetségben rengeteg a feladat, van bőven megbeszélni való. Az égtájazási vitákba ölt energiát tehát inkább a valós gondok megoldására kellene fordítani az előbbi három szövetségben.

Nem lehetne elsődlegesen az új kapcsolatrendszert a V4-ekre ráépíteni? Nem lehetne a V4-ekkel alkotott kapcsolatot ténylegesen beindítani azzal, hogy megkeresnénk azokat a témaköröket, amelyeket mind a négy ország fontosnak tart?

Felkínálom elsőnek a közlekedést (akadálymentesítést, a tagországok észak-déli irányú elhelyezkedése miatt az észak-déli irányú infrastruktúrák harmonizálását) és az energetikát! Mindkettőt lehet viszonylag politikamentesen tárgyalni.

Csak egyetlen cél érdekében: a négy országban élők életszínvonalának emelése céljából!

Csúnya leckét kaptunk az államszövetség szervezésére az EU-tól. Még a végén fel is számol bennünket! Tehát nem alávetés, nem gyarmattá tétel, nem kifosztás, nem diktálás, nem piacszerzés, nem extraprofit szerzés, nem a nemzeti vagyonok kilopása, nem az EU bürokrácia-vízfej létrehozása céljából.

Különb. is voltak már V4+1, V4+2 stb. próbálkozások. Szerintem ez a helyes irány, mert ezekből előbb-utóbb akár V5, V6 stb. lehet, de hangsúlyozni kellene, hogy nem kell a mindenáron való területi növekedés, mert vigyázni kellene arra, hogy ne legyen egy második EU jöjjön létre. A „+” kapcsolatok esetiek lennének, mindig a témakörnek megfelelően.

A V4-ek kapcsolatának közismert történelmi előzménye is van:

„A visegrádi királytalálkozó a [Károly Róbert](#) magyar király által összehívott, [Luxemburgi János](#) cseh király és [Nagy Kázmér lengyel király](#) részvételével **1335** október végén és november elején megrendezett diplomáciai találkozó volt. Eredményeképpen megszűnt a Lengyelország és Csehország közötti ellenségeskedés, helyette a három ország között szövetség és kereskedelmi együttműködés jött létre.”⁸

Ezt a kapcsolatot elődeink már 677 évvel ezelőtt is fontosnak tartották. Felnevünk Hozzájuk? Most igény és lehetőség is van! Természetesen a V4-ekkel szorosabbra vett kapcsolat nem jelenti a többi – bármilyen nevű, tartalmú – országcsoporttal az együttműködést. A semmire

---

⁸http://hu.wikipedia.org/wiki/Visegr%C3%A1di_kir%C3%A1lytal%C3%A1lkoz%C3%B3

sem vezető filozofálások helyett valódi együttműködés kell végre a V4 országok között
egyetlen céllal: az életszínvonal, az életminőség emelése érdekében!

Szeged, 2012. december 1.